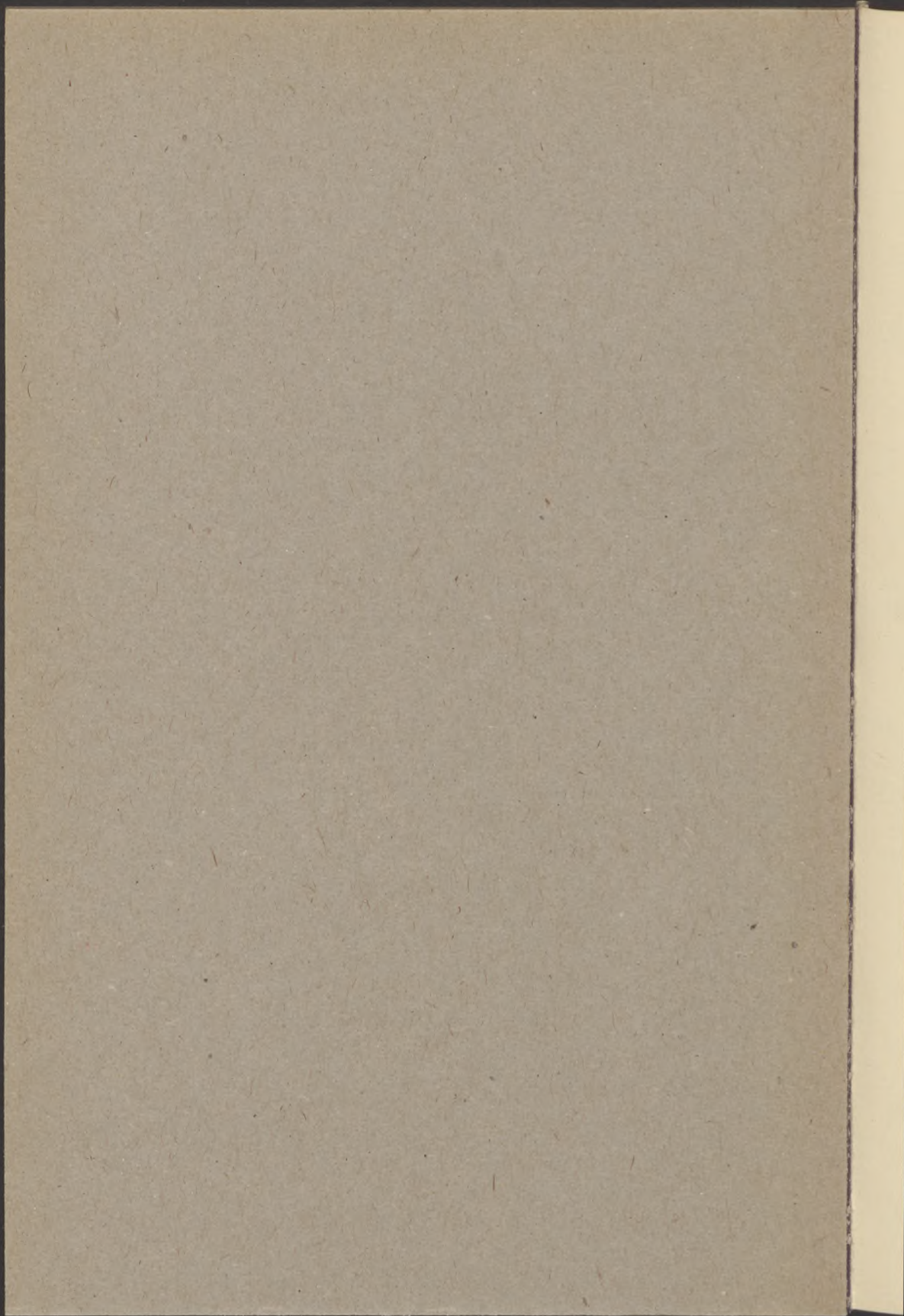
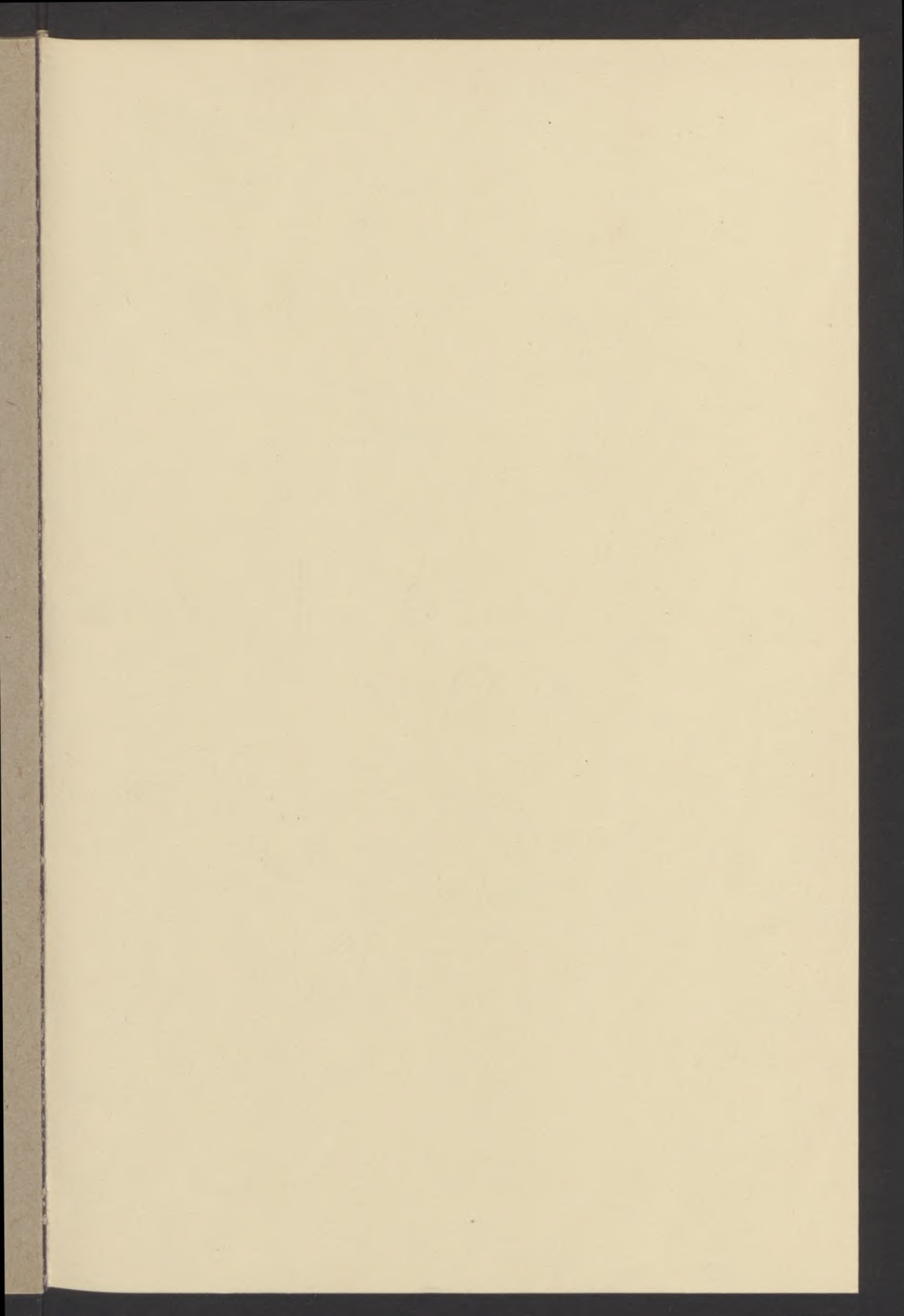
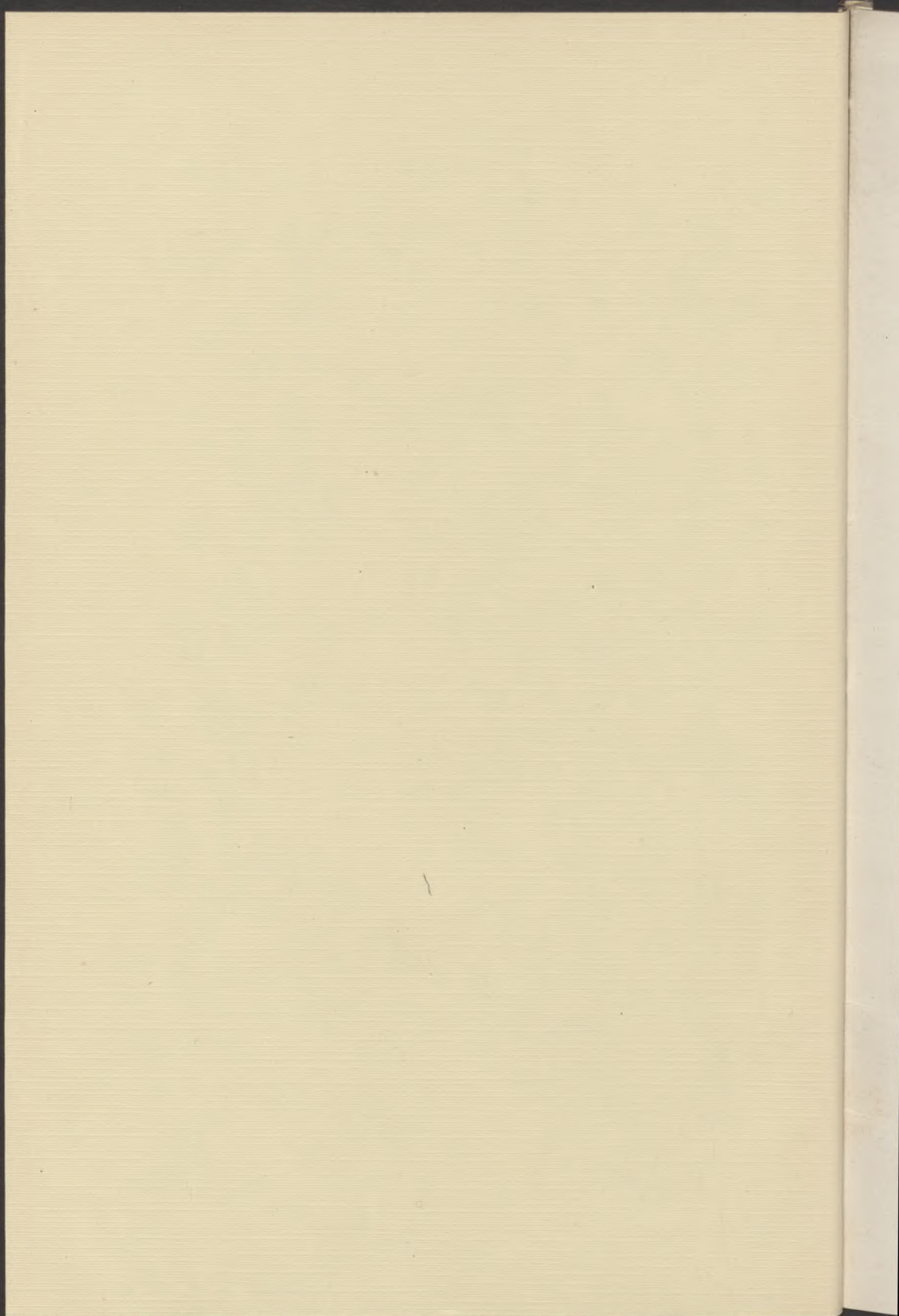

615.671

615671

10.

VÁMPOLITIKA ÉS ÁRSZINVONAL

IRTA

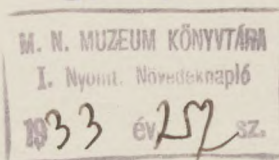
HELLER FARKAS

*Különlenyomat a Közgazdasági Szemle 1933. évi 1—2. számából.
Deutscher Inhaltsauszug s. Seite 20.*

BUDAPEST, 1933.
LÉGRÁDY TESTVÉREK NYOMDAI MŰINTÉZETE

615671

Vámpolitika és árszinvonal.

Miután *Smith Ádám* megírta a merkantilizmus lesújtó kritikáját, *Ricardo*, *Cairnes* és *John Stuart Mill* a szabadkereskedelem elméletét a komparatív költségekről szóló tanításukkal kiépítették, a nemzetközi munkamegosztás tétele a közgazdasági gondolkodás oly alapvető igazságának látszott, hogy szinte elképzelhetetlen volt Európa gazdasági politikájának a merkantilizmus medrébe való visszatérése. És ami közel egy évszázadon keresztül lehetetlennek látszott, megtörtént. Aki ma a napilapokat olvassa, ugyanazokat a szempontokat hallhatja napról-napra a vezető politikusok és államférfiak, az üzleti élet vezéralakjai, sőt részben a munkásvezetők szájából is, amelyekkel a merkantilisták igazolták politikájukat. És aki ma körülnéz az életben, ugyanazokat az eszközöket látja a külforgalmi politikában, de részben a gazdasági politika egyéb ágaiban is, amelyeket a merkantilisták alkalmaztak. Nemcsak küzdelem az aranyért az egész világon, nemcsak prohibítív vámok, hanem tilalmak, kontingensek és állami engedélyezés az egész vonalon.

Az érvek sem változtak. Már egészen a merkantilizmus gondolkörében mozog a közfelfogás. Aktív kereskedelmi mérleg biztosítása és a közgazdaságok minél messzebb terjedő önellátása, autarkiaja mindenfelé a bevallott célok. Anynyira büvkörében áll a mai gondolkodás e képzeteknek, hogy még az sem elégíti ki, ha az ország kereskedelmi mérlege a maga egészében aktív. Aktív kereskedelmi mérleget akarnak minden egyes országgal szemben külön-külön. Minden állam csak exportálni akar, de nem akar behozatalt engedni, mintha hiába lett volna a közgazdaságtan amaz alapelvének felismerése, hogy kivétel nincsen behozatal nélkül.

Távol áll természetesen tőlem, hogy a gazdaságpolitikában ma uralkodó irányzatot egyszerűen a közgazdaság alap tételei elhanyagolásának és semmibevételének tulajdonítsam. Kétségtelenül az utolsó két évtized eseményei sodorták ide a világot. De bármennyire érthetővé teszik is ezek az események és a politikai ellentétekből származó gazdasági ellentétek a merkantilizmus mesgyéjére való visszatérést, úgy hiszem, elérkeztünk arra a pontra, ahol ismét magunkba kell szállnunk és megfontolnunk, nem sodortak-e az események tul-

messze a ránk kényszerített uton. Rá kell ismét eszmélnünk a közgazdasági élet néhány alapösszefüggésére, hogy ellenőrizhessük lépteink helyes voltát.

Rákényszerít erre a mai európai helyzet is. A romboló világválság más országokban is felvetette a fenti kérdést és a Verein für Sozialpolitik mult évi összejövele is e kérdésnek volt szentelve. Bár a jobb belátástól a megvalósításig gyakran még igen hosszú az út s a jobb belátás is még csak nagyon általános formákban kezd teret foglalni, mégis a világgazdasági konferenciától és a vámfeigyverszüneti kísérlettől kezdve a regionális szerződések, a preferenciák ajánlása, az agrárkonferenciák és Stresa mutatják, hogy Európa a gazdasági belfogások sorozata után új utat szeretne keresni a már türehetlenségig egészségtelen viszonyok megjavítására. E befogások a békeszerződésekkel és kiegyensúlyozottan működő gazdasági területek felosztásával kezdődtek, a reparációkkal folytatódtak, de a gazdasági törvények ereje a felidézett nagy világválságban hideg zuhanyt zuditott e szerződések kigondolóra és mindinkább parancsolólag józanságot követel. Mi más volt — hogy csak egyet említsek — Tardieu javaslata, mint késői megbánás a békeszerződések okozta esztelenségért?

Midőn talán lassanként Európában is érlelődni kezd egy új orientálódás gondolata, — amínthogy érlelődnie is kell, mert a mai ut végveszedelembé sodorja a kulturvilágot, — Magyarországnak is kötelessége e helyzetváltozás lehetőségével gazdasági érdekeit összevetni. Az, hogy Magyarország is oly messzire jutott a gazdasági autarkia útján, hogy összforgalmunk, amely még 1928-ban 2.2 milliárd pengőn jóval felül volt, 1931-ben már csak 1.1 milliárd pengőnél volt valamivel több és 1932-ben még jelentékenyen csökkent, nem a mi bűnünk. Rákényszerítettek erre a körülmények, amidőn egyrésztől kivitelünkkel szemben egyre nagyobb nehézségeket támasztanak, másrésztől exportcikkeink ára hihetetlen alacsonyra süllyedt. Ezzel megfosztottak egyszerűen attól, hogy a külföld áruát nagyobb mértékben vásárolhassuk. *Magyarország elsősorban nem azért nem vásárol nagyobb mennyiségben külföldi árut, mert nem akar, hanem főképen azért mert nem tud vásárolni*, amidőn exportcikkeivel külföldi vásárlóereje katasztrofálisan lesüllyedt s amidőn a külföld még e süllyedt árak mellett is folytonosan újabb és újabb nehézségeket támaszt kivitelével szemben. De a helyzet ránkényszerített volta sem menthet fel bennünket az alól, hogy komolyan szemügyre vegyük helyzetünket és akkor, amidőn talán Európa egy józanabb belátásának mécsese kezd pisladozni, átgondoljuk azokat az összefüggéseket, amelyek gazdasági helyzetünk alapos megítélését teszik lehetővé.

Sombart mult ősszel Budapesten tartott előadásában azt

mondotta, hogy a jövőben alighanem a gazdasági nézőpont jobban háttérbe fog szorulni. Nem kívánok e tétellel vitába szállni, de kétségtelennek tartom azt, hogy addig, amíg a gazdasági kérdéseken mulik a világ sorsa, amíg a gazdasági élet bajai egész kultúrszínvonalunkat fenyegetik, elsősorban gazdasági gondolkozásra és gazdasági téren való józanságra van szükségünk, hogy saját érdekünk ellen ne cselekedjünk.

E szempontból nézve a dolgokat, mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy az autarkia, melynek ma világszerte annyi híve van, nem a gazdasági élet sajátos talajából sarjadzott gondolat. A gazdasági autarkia eszméjét a merkantilizmus mint a hatalmi politika eszköztét termelte ki. Ezért játszik korunkban, a még ki nem egyensúlyozott hatalmi viszonyok korában is oly nagy szerepet. Az autarkia lényegében függetlenség. Gazdasági térre átvive, mint ilyen, ellentétbe jut mindenekelőtt az egész közgazdaságnak egyik alapelvével, a munkamegosztás elvével, amely sorsunk javítását azzal munkálja, hogy mindenki erejét arra a térre összpontosítja, ahol legjobb sikerekre van kilátása és ahol így nemcsak magának, hanem az összességnek is a legnagyobb előnyére lehet. Mit szólnánk vajjon ahhoz, ha valaki az egyénekre vonatkozólag is a függetlenség és az önmagára támaszkodás elvét kívánná érvényre juttatni? Vajjon nem jelentené-e ez a termelésnek az önellátás primitív színvonalára való lesüllyesztését?

Gazdasági autarkiáról talán álmodozhatnak a mammut vámterületek, melyek a lakosság számos millióit és egyuttal az élet természeti forrásainak legszélesebb körét foglalják magukban, bár a német konjunkturakutató intézet egyik igen érdekes kiadványa még az Egyesült Államokra vonatkozólag is az ellenkezőt bizonyítja be.¹ Kimutatja ugyanis e füzet, hogy még a hatalmas Unió sem gondolhat igazi gazdasági autarkiaira, még pedig nem azért nem, mert természeti forrásai hiányosak, hanem azért, mert számos cikket nem előnyös otthon előállítani akkor, midőn a termelési erők más termelési ágakban jövedelmezőbben foglalkoztathatók. De nyilvánvaló, hogy a gazdasági autarkia annál ésszerűtlenebb és annál veszedelmesebb, minél kisebb vámterületről van szó. Kivált Európa kisebb vámterületei részéről a gazdasági autarkia gondolata egészen elhibázott, mert nem a gazdasági élet felemelkedését, hanem lesüllyedését vonja maga után.

Ezzel nem akarom azt mondani, hogy szükséghelyzet nem kényszeríthet bizonyos fokú gazdasági autarkiaira. Nálunk ma némileg erről van szó. Ha — mint a mi esetünkben — egy országot nem engednek exportálni, akkor kívülről kényszerítik rá az autarkiaát és ha a gazdasági válság nem utolsó

¹ V. ö. Zur Frage der internationalen Arbeitsteilung. Vierteljahreshefte zur Konjunkturforschung. Sonderheft 25. Berlin 1932.

sorban a kiviteli lehetőségek lerontásával aláássa az ország gazdasági egységeinek életlehetőségeit, akkor a népesség eltartása is rákényszerítheti bizonyos autarkiára. A gazdasági autarkia mai széleskörű térfoglalása ez utóbbi körülménynek köszönhető különösen és az első, t. i. a behozatal elől való elzárkózás is ennek következménye. Az autarkiában a válság folytán tértfoglaló munkanélküliség ellenszerét látják. Ebben a felfogásban annyi az igazság, hogy ha elsorvadnak a kiviteli termelési ágak, a belőlük kiszoruló munkások számára más elhelyezkedést kell keresni és találni azzal, hogy sokat, amit eddig a külföldről szereztünk be, ezentul itthon készí-tünk és ezzel adunk kiszorult munkásainknak kenyeret.

De ne gondoljuk, hogy evvel a világ, vagy az illető nemzetgazdaság igazán gazdagabb lesz és a jólét emelkedni fog. Ha a világ ismét megtalálná az utat arra, hogy nagyobb mértékben felvegye a világkereskedelem fonálát, jóléte sokszorosán növekednék és a nekilendülő termelés, vele a kiviteli iparok is felszivhatnák ismét a mai munkanélkülieket és az autarkia eredményeként mesterségesen alapított vállalatok munkásait. Ez állapot a mainál sokkal előnyösebb volna, mint egy rövid meggondolás igazolja.

Ha ugyanis abból indulunk ki, aminthogy nem is tehetjük másképp, hogy a csere előnyös, mert míg szabad, célja mindig a gazdasági nyereség, akkor nem lehet tagadásba venni azt, hogy a nemzetközi csere is gazdasági előnyök forrása. Hiszen, miként a csere alapját alkotó munkamegosztás, a nemzetközi munkamegosztás is arra épül fel, hogy termelési erőinket azokra a termelési ágakra összpontosítsuk, melyekben legtökéletesebbek vagyunk, hogy így olcsóbban jussunk azokhoz az árukhoz, melyeket különben nagyobb áldozattal kellene itthon magunknak előállítani. Ez az, amit a komparatív költségek tana már régóta hirdet és ami a józanabb belátás korában a nemzeteket a nemzetközi forgalom kiépítésére indította. Az autarkia ebbe a tételbe, abba a gazdasági igazságba ütközik, hogy egy nemzet is jobban jár, ha nem maga állít elő mindent, hanem erejét elsősorban azokra a termelési ágakra összpontosítja, amelyekben azok leggyümölcsözőbben használhatók fel. Nem egyenesen esztelenség-e az, ha Németország mindenképpen a búzatermelést erőlteti, midőn természeti forrásai más termelési ágakban nagyobb előnyöket nyújtanak neki?

Igaz, hogy Magyarország mai helyzete a nemzetközi forgalomban olyan, hogy majdnem megrendülhetne hitünk — legalább a mai viszonyokra vonatkozólag — a nemzetközi csere előnyös voltában. Hiszen azoknak a termékeknek az ára süllyedt legjobban, amelyek a mi legfőbb kiviteli cikkeink és így majdnem úgy látszik, mint hogy ha a mai helyzetben a nemzetközi forgalmon csak veszíthetnénk. Hazánk tehát ma

szinte iskolapéldáját látszik szolgáltatni annak, hogy lehetnek oly helyzetek, amelyekben a világpiac állapota eddig fennállott komparatív fölényeket eltüntet és a nemzeti bölcsesség követelményeként állítja fel a gazdasági autarkiát, nem ugyan mint önként választott célt, hanem mint olyan irányt, amelyet a helyzet ránkényszerít. Azt is hiszem, hogy Európával szemben ez álláspontot erősen kell hangsúlyoznunk.

Magunk számára azonban be kell vallanunk, hogy a mai Magyarországon még ily körülmények között sem lehet komolyan szó gazdasági autarkiáról. Lehetetlenné teszi ezt először is nyersanyaghiányunk, amely rákényszerít bennünket arra, hogy ha süllyedt árakon is, mégis fenntartsuk kivitelünket, mert csak avval vásárolhatjuk meg a gazdasági életünk számára nélkülözhetetlen nyers- és segédanyagokat. De bármily alacsonyak is az árak, lehetetlen a gazdasági autarkiát célnak kitűzni azért is, mert vannak feleslegeink elsősorban mezőgazdasági, de alul nem becsülendő mértékben ipari termelésünkben is, amelyeket magunk nem tudunk elfogyasztani és tekintettel nyomoruságos gazdasági helyzetünkre, nem is szabad elfogyasztanunk. Tőkeszükségletünk ma hiába kényszerít ugyan kivitelre, mert nem kapunk kölcsönt, de mihelyt a viszonyok javulnak, tőkeszükségletünk is kivitelre fog kényszeríteni és a tulságos autarkiától már csak azért is óvakodnunk kell, mert fennforog a veszély, hogy oly üzemeket is alapítunk, amelyek nem lesznek fenntarthatók, hogy ha egyszer kénytelenek leszünk kivitelünk érdekében a külföldnek jelentékenyebb engedményeket tenni.

Olyan országban, mely oly jelentékeny faimportra és a nyers-, valamint segédanyagok egész sorozatának tetemes bevitelére, valamint feles terményeinek értékesítésére oly nagy mértékben rászorul, mint Magyarország, gazdasági autarkiáról komolyan szó nem lehet. Ipari fejlődésünk számára is egyébként nagy hátrány volna az autarkikus gazdasági politika. Hiszen ipari fejlődésünknek egyik főakadálya a hazai piac szűk volta, ami ipari termelésünk egységköltségét növeli. Textil- és gépiparunk, de más iparágaink is jelentékenyebb fejlődésre akkor lesznek képesek, ha kiviteli lehetőségeiket emeljük. Nem szabad nekünk is ugyanarra a lehetetlen álláspontra helyezkednünk, melyet hitelezőink elfoglalnak akkor, amidőn kamatfizetést és tőketörlesztést követelnek tőlünk, de ugyanakkor elzárkóznak kivitelünkkel szemben. Kivitel nincs behozatal nélkül és egészen téves az a felfogás, hogy csak a kivitel előnyös, a behozatal pedig nem. Ha igazán csak a kivitel volna előnyös, akkor legelőnyösebb az az állapot volna, amidőn egy állam tőketartozását rója le a külfölddel szemben jelentékeny kivitel útján, vagy pedig éppen úgy nevezett reparációs tartozásokat fizet árukivitel alakjában, mely kivittel azután tényleg nem áll behozatal szemben. Azt sem lehet

mondani, hogy csak nyers- és segédanyagbehozatalt kívánunk és minden ipari behozatal elől el akarunk zárkozni. Először is ez alapon nem hajlandók velünk szerződni éppen azok az ipari államok, amelyek legkönnyebben tudják felvenni mezőgazdasági feleslegeinket, másodsor pedig a komparatív költségek tételéből következik, hogy az ipari behozatal is lehet előnyös, ha oly termékeket vásárolunk a külföldtől, melyeknek termelési feltételei nálunk kevésbé előnyösek és olyanokat adunk érettük cserébe, melyekben bizonyos termelési fölényünk van.

Előnyösnek tarthatjuk-e ezek után azt, ha magas vámokkal mindenképpen igyekszünk a behozatalt nehezíteni? E vámok egy részére bizonyára szükségünk van, mert azokban az iparágakban, amelyek a külföld versenyét sehogys birják ki, a vám erősebb mérséklése az 1920 óta eszközölt nagy tőkebefektetéseinket veszélyeztetné és a munkanélküliséget is növelné. E vámok ellen, míg a szükséges határok között maradnak, józan embernek nem lesz kifogása. Bizonyára vannak azonban már most is annyira megerősödött iparágaink, amelyek egy vámmérséklést nyugodtan kibírnának. Ily mérséklések a vámpolitikában ma oly erősen érvényesülő „do ut des” elve alapján bizonyára arra is felhasználhatók volnának, hogy egyes államokat kivitelünkkel szemben nagyobb engedékenységre bírjunk.

Volna-e azonban magában véve egyes vámok mérséklésének a hazai közgazdaságra is előnyös hatása? Ezzel elérkeztünk helyzetünk megítélésének egyik legfontosabb kérdéséhez, az árszínvonal problémájához, mert a felvetett kérdés lényegében az árszínvonal magasságának kérdése.

Hogy a vámok az árszínvonalat befolyásolják, erről ma már egyáltalában nem lehet vitatkozni. Mindenki tudja, hogy a szabadraktárban fekvő elvámolatlan árunak más az ára, mint az elvámolté. És a vámot, ha védővám, egyenesen avval a szándékkal állapítjuk meg, hogy emelje az árat. Kétségtelenül vannak vámok, melyek kisebb hatással vannak az árszínvonalra, mint p. o. oly vámok, amelyeket itthon alig előállított és csak szűkebbkörű fogyasztást felmutató cikkekre alkalmazunk, de a szélesebbkörű fogyasztás cikkeire alkalmazott vámok tagadhatatlanul emelik az árszínvonalat.

Magában véve az alacsony, vagy magas árszínvonal kétségtelenül közömbös dolog. Lényeges csak az árak egymáshoz való viszonya, mely a termelési költségek és a lakosság életszínvonala felett dönt. E szempontból lényeges a jövedelmek és az árak egymáshoz való viszonya és minthogy a legszélesebb néprétegek munkajövedelmekből élnek, a munkajövedelmek és az árszínvonal egymáshoz való viszonya a döntő.

Az árszínvonal emelkedő vagy csökkenő irányzatát is

ebből a szempontból kell megítélni. Általában véve tudvalevőleg a gazdasági élet fejlődésére nézve az emelkedő árirányzat előnyös, mert a termelés könnyebben tud az emelkedő árszínvonalhoz alkalmazkodni, mint a süllyedő árakhoz. A konjunktúra jele mindenkor a felfelé haladó árszínvonal, mely élénkebb tevékenységre ösztönzi az üzleti életet. Hogy az így lassan emelkedő árszínvonal a széles néprétegekre, tehát a munkásokra nézve is előnyös, ebben senki sem kételkedhetik, mert a jó üzletmenet növekvő munkáskeresletet és emelkedő bérérték is jelent.² Hátrányos csak az, ha egyes árak, vagy árcsoportok aránytalanul emelkednek és kivált a munkajövedelmekkel szemben élesen eltolódnak. Ez esetben ugyanis széles körök reáljövedelmének az értéke süllyed és a fogyasztás kezd megcsappanni, ami azután tulesigázás esetén tudvalevőleg végre fordulóponthoz és válsághoz vezet, még akkor is, ha a pénzmennyiség növelésével egy időre sikerül e következményt elhárítani.

De az árszínvonal kérdésének más vonatkozásai is vannak. *A világgazdaságba bekapcsolt közgazdaságban nem szabad az árszínvonal problémáját tisztán a belföldi viszonyok szemével nézni, hanem fel kell vetni azt a kérdést is, vajjon közömbös-e a magas árszínvonal a külföldi viszonylatok szempontjából is.*

E kérdéssel kapcsolatban mindenekelőtt azt a tényt kell megállapítanunk, hogy az egyes közgazdaságok árszínvonalai között jelentékeny különbségek lehetségesek. Az egyes nemzetgazdaságok árszínvonala közötti kiegyenlítődés tétele, amelyet a klasszikus közgazdaságtan hirdetett és amely szerint tehát lényeges különbségek az egyes nemzetgazdaságok árszínvonalai között nem volnának lehetségesek, már magában véve is vitatható, mert kétségtelen először is az, amire már *Taussig*³ élesen rámutatott, hogy t. i. a forgalomban levő áruknak csak egy része áll közvetlen vonatkozásban a világforgalommal és voltaképpen csak a világforgalomban résztvevő áruk azok, amelyeknél a világkereslet és világkinálat szabja meg az árakat. De ezeknél is jelentékeny különbségek lehetségesek a szállítási költségek befolyása és a vámok behatása következtében is. Az előbbi költségeket absztrakciójukban a klasszikusok elhanyagolták, az utóbbiakat pedig nem vették figyelembe

² Semmi újat sem mond *Woytinsky*, midőn ezeket írja: „Die allgemeine Regel muss aber lauten: feste, ja sogar ansteigende Warenpreise bei guter Beschäftigung sind besser als sinkende Preise, mit denen der Rückgang der Beschäftigung und Lohnabbau verbunden zu sein pflegt.“ (Internationale Hebung der Preise als Ausweg aus der Krise. Leipzig, 1931. I. 143. old.)

³ *L. F. W. Taussig*: Theorie der internationalen Wirtschaftsbeziehungen. Deutsch umgearbeitet und ergänzt von *M. Pályi*. Leipzig, 1929. I. 12. old.

azért, mert lényegileg a szabadkereskedelem gondolatkörében éltek. Éppen ezért azonban megállapításuk a mi korunkra már e pontban sem vonatkozik. A klasszikusok tétele az árszínvonalak nemzetközi kiegyenlítődéséről azonban főképp egy másik, ma nem működő feltevésre is van alapítva. Ez pedig a szabad aranyforgalom. Ma, amidőn az aranyforgalom oly korlátozásoknak van alávetve és a pénzforgalom számos országban az aranytól messzemenőleg függetlenül, kétségtelen az, hogy a pénz mennyiségi elméletére hivatkozva nem lehet az árszínvonalak kiegyenlítődését elfogadnunk. Nem lehet tehát azon kételkednünk, hogy az egyes közgazdaságokban fennálló árszínvonalak között jelentékeny különbségek lehetnek, vagyis, hogy p. o. a magyar árszínvonal jelentékenyen eltérhet a külföldi árszínvonalaktól.

E különbségek nem maradhatnak befolyás nélkül az egyes nemzetgazdaságnak a világforgalomba való bekapcsolódására. Egy magas belföldi árszínvonal mindenekelőtt bevitelre ösztönöz, mert azok a piacok a jó értékesítési piacok, amelyeken drágán lehet az árut eladni. E hatást azonban egyrésztől a vámok magas volta, másrésztől a devizaforgalom köztöttsége ma megglehetősen kikapcsolja, mert mindkettő gátolja a behozatalt. Nem képesek e tényezők azonban a túl magas belföldi árszínvonal másik káros hatását, t. i. a *termelési költségek emelkedését* kiküszöbölni. A magas termelési költségek kétségtelenül akadályozzák a kivitelt és le is szállítják a kiviteltől származó nyereséget. A klasszikusok óta sokat vitatkoztak azon, hogy a külforgalomban melyik ország jár jobban. Nem kételkedhetünk abban, hogy e kérdés nagyrésztben nemcsak a komparatív költségeken, tehát a belföldi termelési ágak termelési költségeinek összehasonlításán, hanem egyúttal a belföldi és a külföldi termelési költségek különbözetének nagyságán is mulik. Minél olcsóbban tudja valamely ország a világpiaci áron értékesülő exporteikkeit termelni, annál nagyobb nyeresége lehet kiviteléből.

Ferenczi Izsó a kereskedelmi mérleg passzivitásáról tartott értekezletünk során rámutatott arra, hogy mezőgazdasági kivitelünk kilátásaira kevés hatása van kereskedelmi szerződéseinknek.⁴ E megállapítás kétségtelenül megfelelt is az akkori helyzetnek, mert a legnagyobb kedvezmény mellett minden vámleszállítás versenytársaink helyzetét is javította. A preferenciák és a kontingensek azonban e tekintetben megváltoztatták a helyzetet. De itt nem erre, hanem arra kívánok utalni, hogy *Ferenczi* a kivezető utat a termelés olcsóbbá tételében jelölte meg a mezőgazdaság és az ipar számára egy-

⁴ V. ö. a Magyar Közgazdasági Társaságnak kereskedelmi mérlegünk passzivitásáról tartott értekezletén való felszólalását. Közgazdasági Szemle, 70. kötet (1927) 716—733. old.

aránt.⁵ Valóban, ez a lényeges helyzetünk javítására, ebben pedig egyes vámtételek alakulásának döntő része lehet, amennyiben leszállításuk egyes fontos kiviteli cikkeink termelési költségeinek leszállításához vezethet.

Azt lehetne ellenvetni, hogy Angliát és az Egyesült Államokat magas árszínvonaluk nem gátolta a kivitelben. Ez igaz. De ezek igen magas termelékenységi államok,⁶ melyek közül az Egyesült Államok nyersanyaguk nagyrésztét maguk állítják elő és nagy fogyasztóterületüknél fogva a gyártás egységköltségeit nagyon erősen tudják csökkenteni, Anglia pedig a nagy angol birodalomból igen előnyösen szerzi be nyersanyagszükségeit. Mig tehát kiviteli cikkeik ára nagy volt, a magas árszínvonal valóban nem gátolta ez országokat kivitelükben. Ha a buza és egyéb kiviteli cikkeink ára magas volna, a magas belföldi árszínvonal Magyarországot sem gátolná gazdasági fellendülésében, ahogy valóban az emelkedő árirányzat Magyarország gazdasági feltárása korában nem is befolyásolta hátrányosan kivitelünket, mert a hazai közgazdaság termelékenységeinek emelkedése jóval túlhaladta az árszínvonalemelkedést.

Miként e megfontolás mutatja, a kérdés sulya tehát azon van, hogy a *kiviteli cikkek ára és a belső árszínvonal között bizonyos összhangnak kell fennállania*. Ha magas a kiviteli cikkek világpiaci ára, a nemzetgazdaság elbirja a magasabb árszínvonalat, sőt az emelkedő árirányzat közgazdaságának előnyére is válhatik. Nem így van azonban akkor, ha a kiviteli cikkek ára alacsony és a nemzeti produktivitást a hitelviszonyok nehézségei, tőkehiány, eladósodottság és egyéb körülmények aláássák és a termelésben amugy is nehézségeket okoznak. A belföldi árszínvonal magas volta, melyet nem elensúlyoz a produktivitás kedvező volta, a kivitel kerékkötője lesz. Az amugy is nagy kiviteli nehézségeket ugyanis a termelési költségek növekedése okvetlenül még jelentékenyen fokozza. Ha a traktor, az olaj, a kenőanyag, stb. drága, tagadhatatlanul többbe kerül a buza métermázsájának az előállítás, mint hogyha e cikkek ára alacsonyabb. Szépen kifejtette ezt *Matlekovits*, midőn 1922-ben a Közgazdasági Társaságban a vámtarifa kérdése tárgyaltatott.⁵

Egy pontban ezt már nálunk is kezdik mind jobban megérteni. Nevezetesen a kamatláb kérdésében. Érdekes azonban, hogy míg nemesak nálunk, hanem a külföldön is a kamat leszállításának a kérdése annyira előtérbe került, hogy szinte ma a gazdasági szanálás főkövetelményeként hangoztatják,

⁵ L. u. o. 730. old.

⁶ Erre nézve *Taussig* közöl néhány igen tanulságos adatot; l. el5bb idézett munkája 32—33. old.

⁷ V. ö. Közgazdasági Szemle XLVI. évf. 64. kötet (1922.) I. a 723—24. old.

ami bizonyos vonatkozásokban kétségtelenül helytálló is, mégis sokan vannak még, akik nem akarják megérteni, hogy más költségek legalább is olyan mértékben befolyásolják, kivált agrártermelésünk költségeit, mint a kamatteher. Hogy ez mégsem oly szembeszökő, mint a kamatlábnál, ez csak annak tulajdonítandó, hogy itt egyes cikkekről van szó, melyek árának alakulásából származó hátrány nem mutatkozik olyan koncentráltan, mint a kamatlábnál.

És ez egyébként nemcsak a mezőgazdaságra áll, hanem áll az iparra is. Vajjon miért veszít teret az osztrák ipari export? Nem azért-e, mert az osztrák áru drága? És nem áltana-e ez a magyar iparra is? Hála az újabb ipari fejlődésünknek, vannak gyáraink, melyek termelése a hazai szükségleteket felülmulja. Ezek exportlehetőségei termelési költségeiket csökkentenék és ez iparágak vannak olyan fontosak, hogy komoly figyelembevételt kívánnak gazdasági politikánkban.

Lesznek bizonyára, akik arra fognak gondolni, hogy vannak az árszínvonal leszállításán kívül is eszközök, melyekkel leszoríthatnók termelési költségeinket. Itt van a racionalizálás, mely a termelést tökéletesíti. Ez nem is vonható kétségbe. De ennek meg vannak a piac felvevőkéességében és a munkások foglalkoztatásában a határai. Mások talán azt gondolják, hogy a bérek csökkentésével lehetne ellensúlyozni az árszínvonal magas voltát, mint a kivitt hátráltató tényezőt. Anglia és Németország tényleg ezzel próbálkoznak. Ahol különböző okokból tulfeszítették a munkabérek magasságát, ez az eszköz valóban szóba is jöhet. De csak itt és itt is azzal a korlátozással, hogy csak az igazán tudsigázott bérek leszállítása hozhat előnyt, mert míg magas az árszínvonal, addig a bérleszállítás könnyen oly mértékben hat vissza a fogyasztásra, hogy a kivittel szempontjából elért előnyt a belföldi fogyasztás meggyengítése végeredményben hátránnyá változtathatja. Nemzetgazdasági szempontból különben sem lehet célunk, hogy saját lakosságunk életszínvonalának sülyesztésével tápláljuk a kivitt. Olyan országokban, amelyekben a bérek színvonala általában véve nem magas, az árszínvonal magas voltának a termelési költségek magasságára gyakorolt hatását nem lehet bérleszorítással ellensúlyozni, anélkül, hogy a fogyasztás összezsugorodásával nagyobb kárt ne okozunk a nemzetgazdaságnak, mint amilyen előnyt a termelési költségek sülyesztésével elérünk. Nem szabad ugyanis felejtelnünk, mire előbb már utaltunk, hogy a termelés és a fogyasztás összhangja szempontjából a széles rétegek jövedelmei és az árak közötti viszony a döntő. Ha ezt a viszonyt a munkajövedelmek hátrányára toljuk el olyan közgazdaságban, melyben a bérek általánosságban nincsenek tudsigázva, akkor csak az életszínvonal leszállítását és a fogyasztás csökkenését érhetjük el. Végeredményben ez a termelőknek sincsen elő-

nyükre, mert a fogyasztás összehuzódása visszahat rájuk. *A magas árszínvonal itt tehát kedvezőtlen jövedelemeloszlást csökkendő, vagy alacsony fogyasztást és drága termelést jelent.* Utóbbit különösen akkor, ha a legfontosabb nyers- és segédanyagok, valamint félgyártmányok ára aránytalanul magas és így drágítja az egész termelést.

Nyilvánvaló ugyanis, hogy az általános árszínvonalra nem minden cikknek van egyforma hatása. *Döntő befolyást az árszínvonalra különösen az oly termelési javak gyakorolnak, melyek a termelésnek széles körben nélkülözhetetlen eszközei.* Ezek árának helyes aránya tehát különösen fontos ugy az exportképesség, mint pedig az életszínvonal alakulása szempontjából.

A teljesen a pénzmennyiség hatásainak bűvkörében álló mai felfogás az árszínvonal kérdéseit mindig csak a pénzmennyiség problémájával hozza összefüggésbe. Ha tehát azt mondjuk, hogy magas az árszínvonal, mingyárt és kizárólag a deflációra, vagyis az árszínvonalnak a pénzmennyiség csökkentésével való leszállítására gondolunk. Figyelmen kívül marad itt az, hogy a magas árszínvonal nem mindig a pénzmennyiség bőségének következménye és hogy az árszínvonal szabályozásának van más eszköze is, mint a pénzmennyiség változtatása. Ilyen eszköz kétségtelenül a vámpolitika. Bizonyos körülmények között, addig, míg az árszínvonal magas volta nem egységes, tehát nem terjed ki a mezőgazdaság és az ipar termékeire egyaránt, az árszínvonal leszállítása céljának megközelítésére a pénzmennyiség változtatása nem is látszik helyes eszköznek. A defláció alkalmas a pénzmennyiség túlméretezettségéből származó drágaság megszüntetésére. Ez eszközzel tehát addig kell élni, amíg az árszínvonal magas volta a pénzmennyiség aránytalanul nagy voltának következménye és amíg valutáris szempontok irányadók. Az árszínvonal egyéb vonatkozásokban való szabályozására azonban más eszközt kell keresnünk, és pedig leginkább a vámpolitika kínálozik itt árszabályozó tényezőnek. Ez ugyanis alkalmas arra, hogy egyenesen egyes tulesigázott árak, vagy árcsoportok leszállítását érhessük el vele, míg a pénzmennyiség csökkentése, legalább közvetlenül, nem érinti az árak egymáshoz való viszonyát és ha ez irányban eltolódásokat hoz is magával, ezek nem fognak mindig a kívánt irányban feküdni.

Nemcsak a magyar gazdasági élet, hanem más közgazdaságok is csodálatos módon inkább hajlandók voltak az árszabályozás egyéb, sokkal tökéletlenebb eszközeivel megbékülni, mint amilyen a vámpolitika helyes alkalmazása. Mert vajjon nem sokkal tökéletlenebb eszközök-e az árvizsgáló bizottságok és a hatósági ármegállapítások? Kevés eredményt érnek el, miként a bajor árszabályozás irányítója, *Fr. Zahn* is elismerte budapesti előadásában, és ha elérik az eredményt, nem min-

dig biztos, hogy az elért eredmény helyes is. Ezen nem is csodálkozhatunk. Végeredményben a gazdasági tényezők szabad egymásrahatását kapcsolja ki az árszabályozásnak ez a módja és így gazdaságilag kielégítő eredményt nehezen adhat. Míelőnn egyes árukat ragad ki az áruk hosszú sorozatából, könnyen téved kalkulációjában és lehetetlen feladat elé kerül, mert az egyes árak nem állnak magukban, hanem egységes sorozatot, hosszú, szorosan egymásba kapcsolt láncot alkotnak, melynek egyes szemeit magában megbolygatni nehéz és kockázatos. Az árszínvonal egy nagy szerves egész, melynek összhangját legjobban maga a gazdasági élet tudja megvalósítani.

Az árak helyes arányának kialakulásában a vámpolitika számbavehetően közreműködhetik, vagy hátráltatólag hathat, aszerint, amint egészségtelen áralakulásokat előmozdít vagy ellensúlyoz. Hogy melyik irányban vegyük segítségét igénybe, azt az adott helyzetnek kell megállapítania. Jelenleg mindenestre a gazdasági élet oly alakulásával állunk szemben, mely az árkérdésben az *agrárrolló problémáját* tolja előtérbe. Világesemények, melyeket visszafejlesztetni nem lehet, idézték fel a mezőgazdasági és az ipari árak előbb kialakult viszonyának oly erős eltolódását, mely világszerte széles néprétegek élet-színvonalát a mélypont felé sodorja. A legszélesebb fogyasztói rétegek vételképessége száll ezzel a minimumra. És nem átmeneti állapotról van szó, hanem állandósuló állapotról, mert a mezőgazdasági termelési technika fejlődését nem lehet feltartóztatni.⁸

Az árak egymáshoz való viszonyának, vagyis az árfeleépítésnek a kérdése, miként erre már rámutattam, lényegileg jövedelemeloszlási kérdés. Az agrárrolló azt jelenti, hogy a mezőgazdaság vásárlóereje az iparcikkokkal és egyéb javakkal és szolgáltatásokkal szemben csökken. Ezzel egyuttal az ipar — még ha nem is fejlődne — túlméretezett lesz, mert a megcsappant vásárlóerejű mezőgazdaság kereslete már csak az agrárrollónak megfelelő arányban áll szemben az ipari kínálattal. Az arányokra nézve hazánkban a Magyar Gazdaságkutató Intézet idevágó számai adnak felvilágosítást.

A Magyar Gazdaságkutató Intézet számítása szerint az agrárrolló 1931 végén 71.3 volt, vagyis az 1909—1913. évek árait alapul véve, ennyin állott az agrártermékek ára az ipariakéhoz viszonyítva. A mezőgazdasági cikkek ára tehát az említett alapon számítva, 28.7%-kal volt kedvezőtlenebb, mint az ipari termékeké. A mezőgazdasági cikkek piacra hozatalából származó vásárlóerő az 1925—1927. évek átlagához viszonyítva, 1931 végén 64.2 volt. Ha az iparcikkek időközben bekövetke-

⁸ Erre v. ö. *Zelovich László*: A mezőgazdasági termelés alakulása. Közgazdasági Szemle LXVI. évf. 75. köt. (1932) a 16—25 old.

zett áresését is figyelembe vesszük, 1925—27 óta 26.7%-kal romlott 1931. év végéig a mezőgazdaság vásárlóképesége. Ez-óta 1932 novemberében 57.9-re hanyatlott. Nem komoly megfontolást igénylő tény-e ez? Lehet-e a vásárlóerő süllyedését szemlélve ama meggondolás elől elzárkózunk, hogy piacunk összehúzódásában és pangásában e vásárlóerőcsökkenésnek döntő szerepe van?

Ha ezen nem kételkedünk, miként nem is kételkedhetünk, akkor azt kell kérdeznünk, hogyan lehetne e bajon segíteni? Itt csak két dologra lehet gondolni. Az egyik a *valorizáció*, vagyis a mezőgazdasági cikkek árának jutalmakkal, intervenációs vásárlásokkal és hasonló módokon való emelése. Oly világcikkeknél, minő a gabona, és oly siralmas pénzügyi helyzetben, minő ma világszerte uralkodik, ez igen nehéz dolog és erre hosszabb tartammal csak nemzetközi alapon lehet gondolni, mint Stresában történt is. Igazán komoly reményeket azonban magam részéről nem merek ily kísérletekhez fűzni. Hiszen az Egyesült Államokban is összeomlottak az idevágó nagy eszközökkel megalapozott kísérletek és Franciaországban nemrég bebizonyult, hogy még jelentékeny áldozatok árán sem lehet állandóan mesterségesen magasan tartani a gabonaárakat. De minden idevágó intézkedés lényegileg mi más, mint belenyulás a jövedelemeloszlásba? A prémiumot a lakosság nem mezőgazdasági részének és így az iparnak is kell felemelt adókban, stb. megfizetnie, mert áldozatok nélkül nem lehet az árviszonyt megváltoztatni. Az amugy is nehézségekkel küzdő iparnak kell tehát megfizetnie a mezőgazdaságnak nyújtott segítséget.

A második út is, mely az agrárrolló problémájának megoldásához vezet, persze áldozatot jelent, és szintén a jövedelemeloszlásba vág, de sokkal biztosabb megoldást helyez kilátásba, mert nem erőszakolja a magasabb árakat ott, ahol az ártényezőket lesüllyesztették az árakat. Ez az út az *iparcikkek árának alkalmazkodása* az új helyzethez, a *süllyedt agrárárakhoz*. Ezzel a mezőgazdaság ismét erősebb fogyasztója lesz az iparnak és a mezőgazdaság termelési költségei is csökkenni fognak. Tehát két irányban is megjavítjuk a helyzetet. Ezért ugy hiszem, hogy míg a valorizációval járó áldozat hiábavaló lesz, mert nem tudja feltartóztatni a gazdasági élet logikájából folyó eseményeket, az agrárárak alacsony szintjét, addig a másik út sikerre való kilátással biztat, mert a fejlődés irányában fekszik. Mindenesetre azonban legélesebben szembe kell helyezkednünk avval a felfogással, mely nem vesz tudomást arról, hogy a valorizáció is áldozatot kíván az ipartól, sőt komoly veszedelmet jelent az egész hitelszervezetre, sőt az államháztartásra is, melyek pedig az iparnak és a mezőgazdaságnak egyaránt alapjai. E veszedelem abban áll, hogyha a valorizáció nem sikerül, mi, nézetem szerint, csak idő kérdése,

elvesznek azok az igen jelentékeny összegek, melyeket egy ily nagyarányu valorizáció kíván. Ha a másik utat választjuk és az ipari árak alkalmazkodásával növeljük a mezőgazdaság vásárlóerejét és csökkentjük termelési költségeit, nemcsak gyökerénél ragadjuk meg a bajt, de a pénzügyi kockázatot sem kell vállalnunk.

Kissé fiziokrata ízű ugyan az a közmondás, mely szerint, ha a parasztnak pénze van, másnak is jól megy a dolga. De abban az értelemben mindenesetre igaz, kivált egy agrárállamban, hogyha a mezőgazdaság helyzete javul, akkor az ipari javulás sem maradhat el sokáig. Az agrárrólót egyelőre teljesen eltüntetni nem lehet. De némileg alkalmazkodni kell az egész árszínvonalnak a mezőgazdaság megcsappant vásárlóképességéhez.

Hogy az ipari körök e megoldással kevés rokonszenvet éreznek, ez érthető, bár úgy hiszem, végeredményben nem helyesen teszik, midőn — igaz, egyes országokban már morogva — magukra vállalják inkább a mezőgazdaság segélyezésének éppen nem csekély költségeit, de ragaszkodnak saját áraikhoz, mert az árak diszparitása csak meghosszabbítja a válságot és végül a piac törvényei mégis ki fogják kényszeríteni az agrárárakhoz való alkalmazkodást.

A helyzetből adódó következtetések bátor levonása elől való kitérés, úgy hiszem, a főoka annak, hogy egy harmadik — nézetem szerint eleve kilátástalan — megoldásnak, a *valutáris terveknek* a napja ismét felvirradt és ahová nézünk, mindenféle valutaterveket találunk, melyek azt ígérik, hogy az ársüllyedések fájdalmas folyamatának kikerülésével fogják a világot kivezetni a mai nehéz helyzetből. Korunk a váratlan meglepetéseknek kora, mert ilyennek kell azt is tartanunk, hogy az inflációval tett tapasztalatok után a mi nemzedékünk, mely már tudhatja, mi az infláció, mégis ily tervekre hajlik. Azt ugyanis nem kell hosszasan bizonyítani, hogy a válság megszüntetésére kovácsolt valutáris tervek mind lényegileg inflációt akarnak.

Itt vannak mindenekelőtt, akik maguk is becsületesen bevallják igazi szándékukat, t. i. a „*mérsékelt*“ vagy „*ésszerű*“ infláció hívei. Azt kívánják, hogy szigoruan meghatározott keretek között teremtsenek a bankok, vagy pedig mingyárt az állam pénzt, mert a defláció megöli a gazdaságot. Nem szölok *Cassel*-ről, kinek ez már régi programja. Csak az újabb megnyilatkozásokra, a német *Brauns-bizottságra* és *Wagemann* tervére akarok utalni. Mind e tervek már csak azért is hibásak, mert lényegileg a *théorie des débouchés* gondolatából indulnak ki és egyszerűen hitelteremtéssel és egyébként a termelésnek pénzzel táplálásával akarják új életre keltetni a termelést. Nézetem szerint lehetetlent akarnak, mert a termelési apparátust az előtt akarják kiszélesíteni, mielőtt a

fogyasztóképesség megvolna. Ezzel szemben meggyőződése az, hogy új vevőerők teremtésével csak akkor sikerül a válságot leküzdenünk, ha minél közvetlenebbül a fogyasztási szférába tudjuk az új vevőerőket bevinni, hogy a nagy termelő-képesség és készenálló termelési erők ellenére is magához térni nem akaró fogyasztóképesség hiányát pótoljuk. Ez azonban gyakorlati okokból lehetetlennek látszik, kivált a háború veszteségei számára, mert nézetem szerint sem módot, sem mértéket nem lehet számára találni.

Ahhoz, hogy ezt az álláspontot foglaljuk el és kizárjunk minden valutaexperimentumot a megoldások köréből, éppen-séggel nem kell elutasítanunk a mind jobban teret foglaló fel-fogást, hogy elméletileg elképzelhető oly pénzszaporítás, mely nem inflatorikus, mert csak elveszett vevőerőket pótol, és mint *Röpke* mondja, csak azt akarja vele megakadályozni, hogy a pénz oldaláról állandósított defláció által ne vitéssék be végzetesen zavaró tényező a gazdasági életbe.⁹ Elég arra rámutatnunk, hogy a gazdasági egyensulynak ily uton való helyreállítása, ha elméletileg elgondolható is, gyakorlatilag keresztülvihetetlen, mert a fogyasztás oldalán nagyobb mennyiségű vevőerőknek a közvetlen beleszivattyúzása ezer legyőzhetetlen akadályba ütközik,¹⁰ a vevőerőknek a termelés oldaláról való bevitele pedig „*filius ante patrem*“, mert a termelés kiterjesztését akarja anélkül, hogy megvolna a szükséges fogyasztás. Emellett ez az eljárás a termelési költségek le-szállításának kérdését sem oldja meg.

Különben is mi az a mérsékelt infláció és hol vannak határai? Ki biztosít az ellen, hogyha az infláció egyszer meg-indult, kellő ponton meg fog-e állni? Ki tudja annak elhárítá-sát biztosítani, hogy az inflációs tapasztalatokkal már bíró és pénztét féltő közönség nem fogja megismételni, amit az inflá-ció alatt pár év előtt tett? Mert teljesen jogosult az infláció közvetlenül átélt és ilyent még nem látott közönség megkülön-böztetése. Az előbbi sokkal érzékenyebb az inflációval szem-ben. Hiszen már magában az, hogy az inflációs tervek más cégek alatt kérnek szót, mutatja, hogy félnek a valódi cég hitelvesztett voltától.

Ilyen új cégtábla a *valuta nemzetközi értékének süllyesz-tése*, vagyis a pénz külföldi paritásának süllyesztése. E ja-vaslatok lényege az, hogy engedjük — persze pénzszaporí-tással — a pengő, a márka stb. értékét süllyedni és egy alacso-nyabb ponton igyekezzünk azután a paritást tartani. Tehát itt is az árak süllyesztéséről van szó, de nem közvetlenül, hanem kerülő uton, a valután keresztül akarják a célt elérni.

⁹ *Röpke*: Praktische Konjunkturpolitik. Weltwirtsch. Arch. 34 köt. 462. old.

¹⁰ V. ö. Verbrauch und Krise c. értekezésemet a Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik 137. köt. 321—349. old.

Nem akarok arról vitatkozni, hogy a stabilizáció paritásának megválasztása mindenhol helyesen történt-e? Mindenesetre nagyon megszívlelendő, hogy Angliában, hol a régi paritásra fokozták fel a fontot, bajok keletkeztek, míg Franciaországban, hol *Poincaré*, a tőkésvilág kevés tetszésére, alacsonyán stabilizálta a frankot, hangoztatva, hogy ez felel meg az elszegényedés fokának, e rendszabály helyesnek bizonyult.

De most nem erről van szó. A stabilizáció egyszer megtörtént. Ha azóta a valuták meg is ingottak, az újból való stabilizáció ideje még el nem érkezett. Ami tehát a valuta paritásának leszállítására célzó terveknel szóban forog, lényegileg nem más, mint az, hogy ismét megbolygassuk a valutát, még pedig egy infláció kedvéért.

Amire e javaslat hívei támaszkodnak, megnyerőnek látszik. A valuta alacsony állása ugyanis, miként ez régebben egyes délamerikai államokban figyelhető volt, a kivitel erős ösztönzője és végeredményben a kiviteli jutalom jellegét nyeri. Nagytott méreteken a világháború után ez Európában is észlelhető volt, amidőn a nagy német infláció alatt a német kivitel olyan jelleget kezdett ölteni, hogy a jobb valutájú országok antidumping vámokkal kezdtek ellene védekezni. Magyarország saját érdekében kénytelen volt a valuta-süllyedés alatt kiviteli illetékeket szedni, hogy ki ne vásárolják az országot és tönkre ne tegyék a lakosság megélhetési lehetőségeit.

Az ily tervekkel szemben mindenekelőtt arra kell gondolni, hogy a valuta süllyedése által táplált kivitel ellen, — ha nagyméretű a kivitel ezuton való ösztönzése — mint említettük, könnyen antidumping vámokhoz fordul a külföld. De ettől eltekintve is az így fel idézett árszínvonsüllyedés csak a külfölddel szemben mutatkozik és a belföldön ez intézkedés könnyen ellenkező irányzatot válthat ki. A valutának lesüllyesztése ugyanis végeredményben inflációs jellegű, mert e tervek lényegileg a pénzmennyiség szaporításával akarják a fogyasztás gyengeségét pótolni. Ezért, bár külföldi viszonylatban tényleg árszínvonskülönbséget idézhetünk elő, a belföldön előbb-utóbb áremelkedés fog bekövetkezni.

De, mint említettük, nemcsak a kivitel erősítése áll a valutaparitás süllyesztésére irányuló tervek mögött, hanem ismét az árszínvons kérdés is, melynek csökkentését így fájdalommentesen, szinte inflációs narkózisban vélik elérhetőnek. Bűvészettel azonban a közgazdaságban nem lehet eredményeket elérni.

Nézzük p. o. *Kokkalis* tervét. Azt javasolja Németországnak, hogy árszínvonsának csökkentése érdekében szállítsa le a márka értékét olymódon, hogy az új egység 25%-kal legyen alacsonyabb a mainál és e 25%-nak megfelelően adjon ki bankjegyeket. Ezzel *Kokkalis* szerint 1.2 mil-

líárd márka új tőke vihető be a német közgazdaságba, mely pótolva a liquid tőke hiányát, új vásárlóerőt fog teremteni. Szerinte ezzel elkerülhetővé lesz a jelentékeny ellenállást kiváltó bércsökkenés keresztülvitele és mégis elérhető lesz az árszínvonalcsökkentés.¹¹

De milyen joggal lehet feltételezni akkor, midőn minden új hitelmennyiségnek forgalombakerülésétől az árszínvonal emelkedését várjuk, hogy az ilymódon forgalomba kerülő jelentékeny vásárlóerőmennyiség egyszerűen a hiányzó forgótőkét fogja pótolni és a fogyasztást fogja növelni, és nem áremelkedésekhez, hanem az árszínvonal csökkentéséhez fog vezetni? Ha nem is fogadjuk el a pénzmennyiség és az árszínvonal közötti lineáris összefüggés tételét, mégis minden eddigi tapasztalásnak és elméleti megfontolásnak is ellene mond az, hogy az ilymódon forgalomba kerülő pénz változatlanul hagyná meg a német árszínvonalat és tisztán a liquid tőkében való hiányt pótolná anélkül, hogy áremelkedést idézne elő. Egész jogosan mondja *Heichen* a Wagemann-féle tervről, mely ugyan nem valutásüllyesztési céllal, nem is, mint Kokkalis, 1.2 milliárd, hanem 3 milliárd márkával akarná a német pénzforgalmat növelni, a következőket: „Die Wagemann'sche Geldvermehrung wäre die erste in der Währungsgeschichte, die *nicht* so — t. i. áremelőleg — wirken würde.”¹² Hiszen ha így volna a dolog, ha t. i. pénzkibocsátással lehetne a fogyasztást az árszínvonal emelése nélkül is növelni, akkor sokkal egyszerűbb volna bevallottan infláció útján növelni a pénzforgalmat. Helyesen mutat rá egyébként *Lucas* arra, hogy már magában a valuta értékének leszállítása is a külföldről behozott áruk árát emelni fogja.¹³ Hiszen azokért most több márkát kell fizetni, mint azelőtt. Ezzel ez a művelet segít ugyan a behozatalt csökkenteni és a kereskedelmi mérleg ki-egyensúlyozását támogatja, de a belföldi árszínvonal, különösen ott, ahol, mint nálunk, sok nyers- és segédanyagot kell importálni, erősen függ e cikkek árától és így a külföldi cikkek áremelkedése magával fogja rántani a belföldi árakat is.

Mindazok, akik valutáris megoldásokra gondolnak a mai válságban, két alapvető tévedésben élnek. Az első az, hogy *összetévesztik a vásárlóerővel és a tőkével a pénzt*. A pénz csupán csereeszköz, a lebonyolítás eszköze. A gazdasági élet igazi éltető ereje a vásárlóerő és ennek egyik válfaja, a tőke. Sem a vásárlóerő, sem a tőke nem egyszerű fizetéstechnikai tényállás, hanem mindkettő az egyénnek a közgazdasághoz

¹¹ V. ö. Das Problem der Arbeitslosigkeit unter Berücksichtigung der wirtschaftlichen Entwicklung Deutschlands. Nürnberg, 1932.

¹² V. ö. *Arthur Heichen*: Anlagenpolitik und autonome Kreditschöpfung der Banken. Zu den Geldreformvorschlägen Wagemanns. Bank Archiv, XXXII. évf. 64. old.

¹³ *Eduard Lucas*: Weltkrise und deutsche Wirtschaft. Tübingen, 1931, I. 25. old.

való viszonyát fejezi ki. A vásárlóerő függ az egyének jövedelmétől, illetve vagyonától, tehát a közgazdaság pénzmenyiségéből az egyes egyének rendelkezésére bocsátott mennyiségtől és a pénzegység piaci érvényétől, vagyis a pénzegység vásárlóerejétől. Az tehát, hogy egyes társadalmi rétegeknek milyen a vásárlóereje, attól függ, hogy a piacnak van-e szüksége szolgálataikra és hogy értékeli a piac ezeket, ami az árfelépítésben jut kifejezésre. A mezőgazdaság ma nem azért nem vásárol, mert nincs elég pénz a közgazdaságban, hanem azért, mert termékeinek ára ma alacsony és ezért csekély a mezőgazdaság jövedelme. A munkásosztály ismét nem azért vásárol keveset, mert nincs elég pénze, hanem azért, mert szolgálataira csak részben van a piac mai állapota mellett szükség és ezért nagyrésze munka nélkül van.

És miért nincs szükség arra a sok munkáskézre? Erre megadja a választ a tőke fogalma. A tőke oly vásárlóerő, mely befektetést keres. Feltétele tehát nemcsak a vásárlóerő, hanem a befektetési alkalom is. Enélkül a tőke holt vásárlóerőtömeg, mely nem tudja hivatását teljesíteni. A termelés számára szükséges vásárlóerőt részben a közönség megtakarított pénzei alkotják, részben azonban kétségtelenül hiteltermeléssel a bankok is kiegészíthetik. Itt volnánk tehát a pénzszaporításnál. De evvel csak a termelési célokra használható vásárlóerő volna meg, nem a befektetési alkalom. Mert mi a befektetési alkalom? Rentabilitási kilátás. Ahol tehát a piac helyzete ilyent csak igen kis mértékben nyújt, mert a fogyasztási vásárlóerő csak kevés szükségletet támaszt, ott minimális a befektetési alkalom. De a befektetési alkalom a másik oldalról munkaalkalom. Tehát nem azért nincs munkaalkalom, mert nincs pénz, hanem azért, mert a piac mai helyzetében nem jövedelmező a termelés. És a csunya bankok, mint a közönség képzele, nem azért nem adnak hitelt, mert nincs pénz, vagy mert azon szándékosan rajta ülnek, hanem azért nem, mert nincs biztos befektetési alkalom. Ez pedig ismét nem azért nincs, mert kevés a közgazdaságban forgó pénz, hanem azért, mert kevés a kereslet és bizonytalan a helyzet. Vajjon az, aki-nek ma még pénze van, értéknapi-éba fekteti-e, mint régebben, vagy pedig ingatlant vesz-e érte, mert ezt biztosabbnak tartja?

De folytassuk tovább. Vajjon Magyarország azért kényszerült-e külföldi vásárlásait minimumra leszorítani és végre a transzfermoratóriumhoz fordulni, mert nincs elég dollár, font, frank és márká a világon? Bizonyára nem. Adtak a szanálás után elég dollárt és fontot, mégis transzfermoratórium lett a vége. Nem azért tehát, mert kevés a dollár és a font, hanem azért, mert a világpiaci helyzetnél fogva a magyar mezőgazdasági cikkekért csak kevés dollárt és fontot lehet kapni. Ha ismét hitelbe adnának dollárt és fontot, megint tudnánk fizetni és vásárolni, de ha vagy a mezőgazdasági cikkek árai

nem emelkednek, vagy a külföldtől vásárolt egyéb áruk árai nem süllyednek, gyorsan megakadunk. Az infláció is csak ilyen előleg-természetű. Nem jelent állandó erőgyarapodást, mert csak egy ideig folytatható.

Az infláció hiveinek második alapvető tévedése az a terveik mögött lappangó nézet, hogy pénzszaorítással egészségesebbé tehető az árfelépítés, tehát az árak egymáshoz való viszonya olyképp, hogy az ipari árak színvonalára tudnók felemelni az agrárárakat. Hiszen az *agrárárak nem pénzhiány miatt süllyedtek*, hanem azért, mert a mezőgazdaság termelési feltételei és ezzel költségei változtak fontos és széles termelési területeken. Ezért *azt a diszparitást, mely ma termelés és fogyasztás, agrár- és ipari árak, valamint az agrárállamok és ipari államok vásárlóereje között fennáll, semmiféle valutatranzakció, semmiféle pénzkibocsátás nem képes eltüntetni*. Ezzel szemben minden nyílt vagy burkolt infláció nyugtalanítja a gazdasági életet és így éppen azt ássa alá, amire leginkább van szüksége a világnak, t. i. a biztos számítást, mely nélkül nincs javulás és nincs szabadság a válságból.

Nem habozok éppen ezért azt a meggyőződésemet kimondani, hogy *amíg a világgazdaságban és az egyes nemzetgazdaságokban az árszínvonal kiegyenlítődése nem fog bekövetkezni, addig a fogyasztók óriási tömegei nem fogják visszanyerni vásárlóerejüket* és az agrárországok fizetéseképtelensége és nyomorgó állapota sem lesz megszüntethető. Ezt ma már a Népszövetség is látja, de nézetem szerint rossz oldalról fogja meg a kérdést, midőn a mezőgazdasági cikkek valorizációjára gondol.

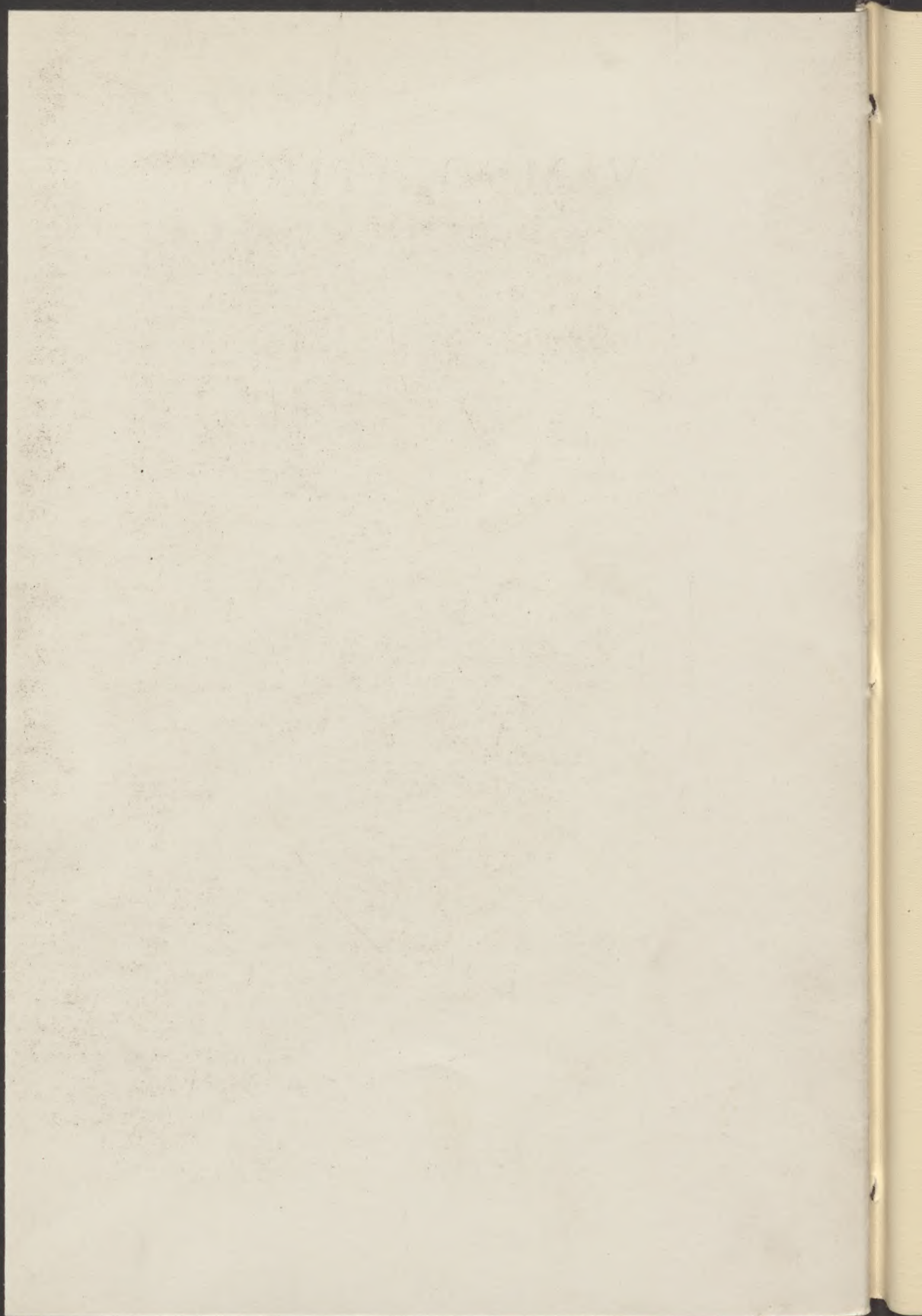
Hogy a vámpolitikának az árfelépítés helyes irányba terelődésében előkelő szerep jut, ezt akartam fenti fejtegetéseimmel bizonyítani. Teljes tudatában vagyok annak, hogy az árak egymáshoz való alkalmazkodását óvatosan kell eszközölnünk, hogy bajt ne csináljunk ott, ahol eddig nincsen. Kimélni kell befektetéseinket, mert újabb tőkeveszteségeket nem birunk el és kimélni kell munkaalkalmainkat, mert újabbakat csak a legnagyobb áldozatok árán lehet teremteni. És éppen ezért ne gondoljon ma senki szabadkereskedelemre, melyet különben is egy kis ország kezdeményezése a világnak meg nem hozna. De igenis gondolnunk kell arra, hogy a vámpolitika is egyik eszköze annak, hogy az árak diszparitását ne növeljük, hanem csökkentsük. Míg a világ nem erre fog törekedni, hanem a mezőgazdasági áraknak valuta- és egyéb manipulációk útján való emelésével akar e szükségszerűség elől kitérni, csak meg fogja hosszabbítani a válságot, melynek mielőbbi elmúlására kell pedig minden erőnket összpontosítani. Ezt kívánja magának az iparnak az érdeke is, melynek legfeljebb egyes kivételes ágai élvezhetik ideig-óráig az egészségtelen árfelépítés előnyeit.

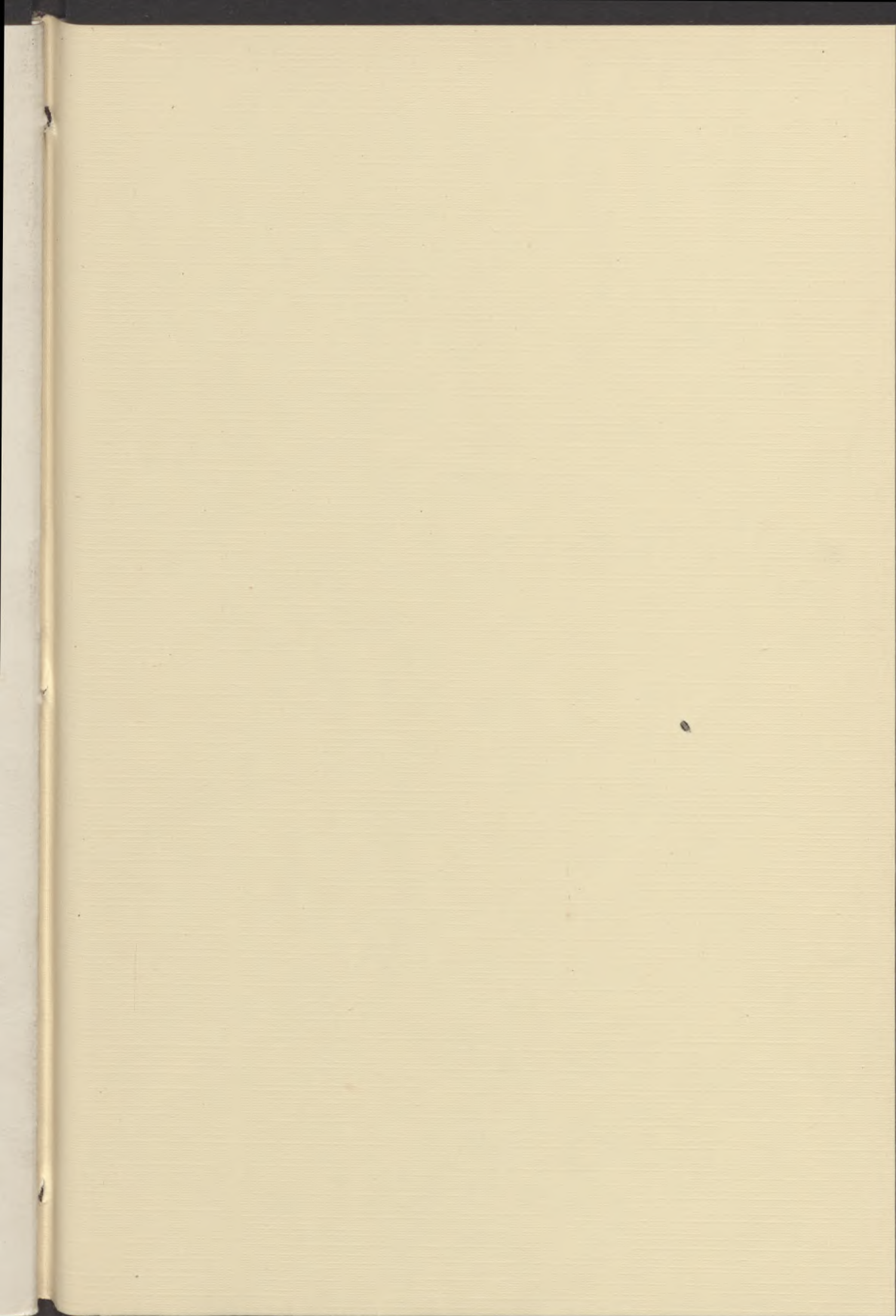
Zollpolitik und Preisstand.

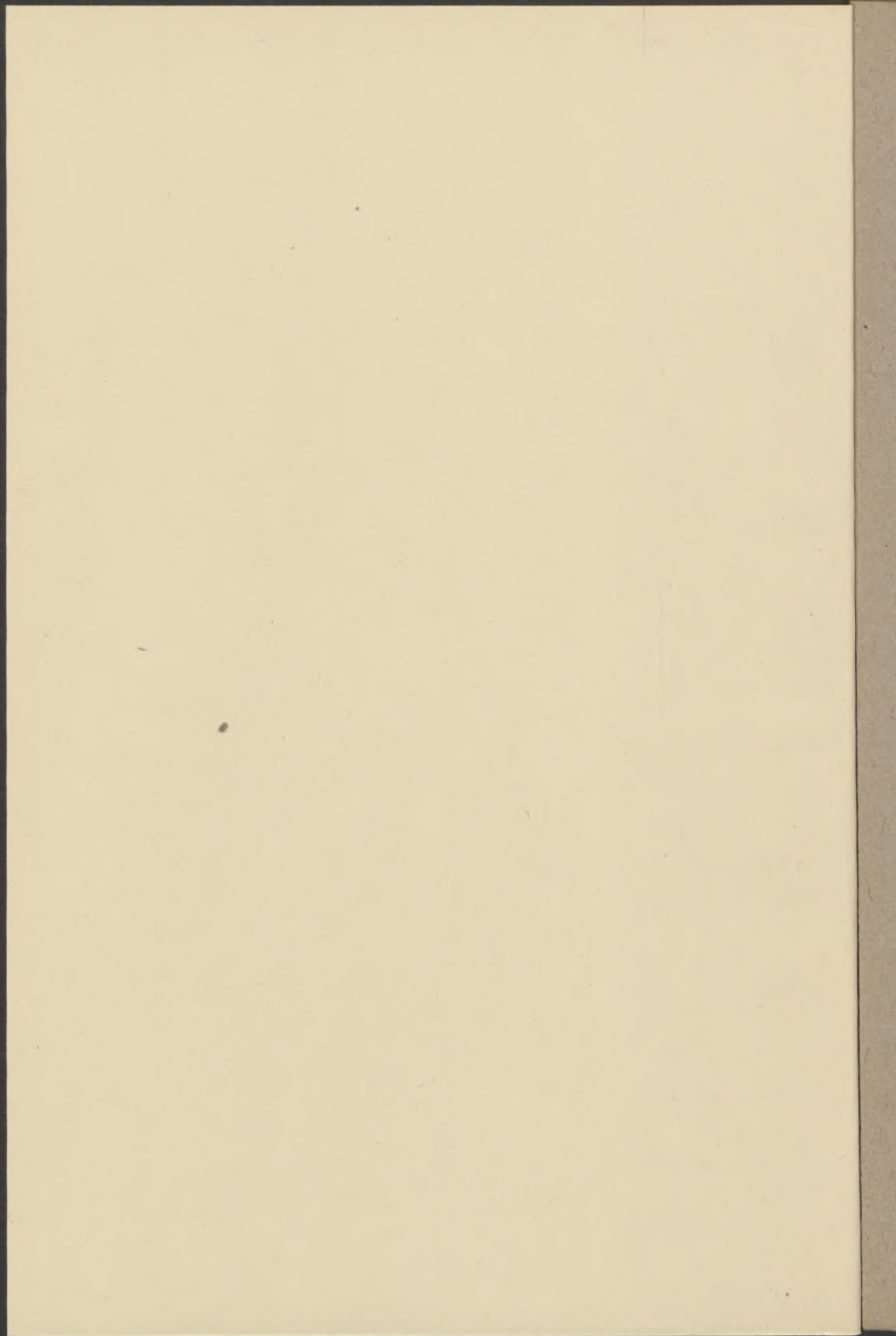
Die heute überall ihre Blüte erlebende autarkische Zollpolitik, sowie die bestehenden Hindernisse des Devisenverkehrs sind in unseren Tagen ein Hauptfaktor der Preisbildung. Obzwar von einem einheitlichen Weltpreisniveau auch in früheren Zeiten nicht in wirklichem Sinne des Wortes die Rede sein konnte, da nur ein Teil der Güter wirklich einen Weltmarkt hat und die Zollpolitik auch in der Vorkriegszeit ein wesentliches Hindernis der Ausgleichung der Preise gewesen ist, so gab es damals doch eine Reihe von Waren, deren Preis sich auf einheitlicher Grundlage in den wichtigeren Kulturländern bilden konnte. Die Versperrungspolitik der Nachkriegszeit hat den Preisbildungskontakt zwischen den Ländern des Weltverkehrs erheblich gestört und die Devisenbewirtschaftung hat dann auch das beinahe vernichtet, was an Berührungspunkten des Preisstandes mit dem Auslande noch übrig blieb. Hierdurch wird nicht nur der Weltverkehr erheblich behindert, sondern auch die Überwindung der Wirtschaftskrise stark erschwert, indem einer ungesunden Entwicklung des Preisaufbaues in die Arme gearbeitet wird. Anstatt die Preise sich doch halbwegs der gesunkenen Kaufkraft anpassen zu lassen, welche sich als Folge der Verarmung durch Krieg und Inflation ergab, wird durch die unsinnige Zollpolitik dieser Anpassungsvorgang gehindert und es werden besonders die Preise einzelner Fertigwaren auf einer Höhe gehalten, welche das Erreichen eines Gleichgewichtszustandes der Volkswirtschaften verhindert. Gewiss hat besonders im Deutschen Reich die Preissenkungsaktion der Regierung nicht zu unterschätzende Ergebnisse aufzuweisen, aber das erfolgreichste Mittel, die Gesundung des Preisaufbaues zu erreichen, wäre doch eine zielbewusste Handhabung der Zollpolitik in jener Richtung, welche direkt in den Preisaufbau eingreift und die überhöhten Preise durch Senkung einzelner Zölle anstrebt. Allerdings wird dies durch die heutige Devisenbewirtschaftung erheblich erschwert, da ja ohne Zuweisung von Devisen der Import unmöglich ist, aber es wäre doch anzustreben, bei der Devisenzuweisung nicht bloss das Halten des bisherigen Preisstandes, bzw. nur die Stabilhaltung der Kaufkraft der Landeswährung vor Augen zu halten, sondern auch einen planvollen Eingriff in den Preisaufbau sich zum Ziele zu setzen. Die Senkung der Produktionskosten und die Hebung des Realeinkommens der in ihrem Nominaleinkommen gekürzten Schichten und insbesondere die Abschwächung der Wirkungen der Agrarschere sind Ziele, denen zuzustreben es sich wohl verlohnt, wenn man den Verheerungen der Krise nicht mit verschränkten Armen zusehen will. Die Beeinflussung des Preisstandes von der Geldseite her erscheint hingegen nicht nur aussichtslos, sondern geradezu schädlich. Vor allem kann sie nichts an der Agrarschere ändern und lässt die Starrheit gewisser Preise unberührt. Eben deshalb kann sie auch das wirtschaftliche Gleichgewicht kaum fördern und die Gesundung der Weltwirtschaftslage herbeiführen. Eine wohlgedachte, vernünftige Zollpolitik vermag hingegen die Unebenheiten des Preisstandes zu lindern und den Preisstand der verschiedenen Volkswirtschaften einander anzunähern, wodurch auch das Gleichgewicht der Weltwirtschaft gefördert werden könnte.

1975 DEC 28

